

СИТУАЦІЯ У МОЛДОВІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПЕРЕБІГУ ПОДІЙ У ПРИДНІСТРОВ'І ТА ГАГАУЗІЇ: СЦЕНАРІЇ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Автор:

Сергій Герасимчук

Ситуацію у Придністровському регіоні Республіки Молдова, її вплив на ситуацію загалом у Молдові та на безпекову ситуацію у регіоні слід розглядати у ширшому контексті, з урахуванням перебігу подій у автономному регіоні Гагауз Єрі, а також із врахуванням політичних, економічних та соціальних викликів у державі, які опоненти чинної президентки Маї Санду використовують як привід для організації протестів та заворушень у Кишиневі.

Молдова і справді є чи не найбільш вразливою з держав-сусідів України після повномасштабного вторгнення Росії до України 24 лютого 2022 року. Молдова не входить до НАТО та ЄС (статус кандидата держава отримала лише одночасно з Україною і значною мірою внаслідок емпатії до України, а також значних адвокаційних зусиль Румунії та Франції). Відтак розраховувати на безпекові механізми НАТО Кишиневу не доводиться, а підтримка з боку ЄС значною мірою залежить від консенсусу ЄС і наразі є неспіврозмірною з обсяги допомоги, що надаються Україні. До того ж, нестабільною лишається енергетична безпека держави, а додаткової турбулентності додає наявність на території сепаратистського, контрольованого Російською Федерацією Придністровського регіону, де розміщені російські війська (т.зв. ОГРВ) підпорядковані Південно-Західному воєнному округу РФ. Додатковим чинником нестабільності є сепаратистські та проросійські настрої у Гагаузії.

Вочевидь, надання Молдові статусу держави-кандидата частково посилює позиції Маї Санду та її партії «Дія та справедливість», що має більшість у парламенті Молдови. Проте ситуація з рейтингом, підірваним внаслідок економічної та соціальної кризи лишається складною і може надалі погіршуватися зусиллями російських проксі у Молдові, а проросійські сили Молдови можуть опиратися на сепаратистів у Придністров'ї та сепаратистів і провокаторів у Гагаузії.

Процес Придністровського врегулювання наразі перебуває у замороженому стані. Передусім, така ситуація склалась через позицію Росії, адже ще з 2014 року Москва розглядала опцію прокладання сухопутного коридору через Україну до Придністров'я в рамках т.зв. «проекту Новоросія». Попри те, що Придністровська сторона активно декларує власну нейтральність, цінність цих тверджень суттєво підважується дефіцитом суб'єктності Тирасполя. Понад те, попервах Придністров'я намагалось скористатися з вікна можливостей, яке, на думку Тирасполя, виникло для актуалізації наративів про незалежність т.зв. «республіки» та вимог її визнання. Особливу активність у цьому питанні виявляв т.зв. «міністр закордонних справ» Придністров'я Віталій Ігнат'єв. У липні він вкотре нагадав, що керівництво Придністров'я налаштоване на те, щоб досягнути своєї незалежності і майбутнього приєднання до РФ, про що свідчать результати референдуму за 2006 рік, а у вересні закликав надати Придністров'ю гарантії безпеки від учасників переговорного процесу «5+2».

При цьому основним мотивом для збереження «нейтральності» є інтереси ключових економічних акторів Придністров'я, що прагнуть збереження форматів тіньової економіки та контрабандних потоків.

Примітним є те, що у самому Кишиневі усвідомлюють як мотиви тираспольського режиму щодо збереження «нейтралітету», так і те, в який спосіб Придністровська територія може бути використана як плацдарм для бойових чи диверсійних дій як проти України, так і проти правобережної Молдови, і якщо попервах, після повномасштабного російського вторгнення в Україну, спостерігалися спроби зберігати статус-кво у відносинах з Тирасполем, то нині Молдова починає змінювати свою позицію.

Особливо ілюстративним кейсом у даному випадку є ситуація з Молдавським металургійним заводом (ММЗ) на території Рибниці, що у Придністровському регіоні. Це підприємство з валовим прибутком у близько 200 млн. дол. США на рік є одним з основних наповнювачів бюджету Придністров'я. Значною мірою діяльність ММЗ забезпечувалась за рахунок постачання металобрухту з України та завдяки екологічним дозволам, що видавалися Молдовою. Проте, з вересня 2022 року, ймовірно під тиском європейських партнерів і з метою забезпечення вимог ЄС до держави-кандидата, Кишинів призупинив чинність усіх дозволів.

Цікавою є ситуація з ще одним системоутворюючим підприємством Придністров'я – Молдавською ГРЕС у Кучургані, що теж на території Придністров'я. Операційні спроможності ГРЕС забезпечуються передусім за рахунок російського газу, який Придністров'я незаконно відбирає з газогону, яким Газпром транспортує газ до Молдови. На тлі того, що борги за газ є предметом суперечностей між Молдовою та

Росією, що є формальним приводом для припинення газопостачань до Молдови, така співпраця з ГРЕС теж виглядає протиприродною. Вочевидь, Молдова, ризикуючи опинитися без газопостачання бажає забезпечити себе від одночасної втрати електропостачання, і тому отримуючи приблизно 30% своєї електроенергії з України (контракт з Укргідроелектро), державна компанія Energosom щомісяця переухвалює угоду про постачання електроенергії з ГРЕС. Разом з тим, як показує використання газового важелю у російському гібридному арсеналі, сподівання Молдови на обов'язковість виконання таких договорів може виявитися необгрунтовано наївною. Нині, коли через російські обстріли України припинила електропостачання до Молдови ситуація ще більше ускладнилась, оскільки тепер Молдова на всі 100% залежить від електропостачань з ГРЕС і навіть сама надає їй газ для виробництва електроенергії у необхідній кількості.

Примітно, що керівництво Придністровського регіону виступало з пропозицією закрити питання багатомільярдного боргу Молдови перед Газпрому, який, серед іншого було акумульовано через відбір газу на Придністровській території. Проте, спосіб у який влада Придністров'я пропонує вирішити це питання є сумнівним, оскільки за задумом Газпрому та Тирасполю передбачає перехід до прямих договірних відносин між Газпромом та Придністров'ям. По-перше, гарантій списання чи реструктуризації боргу Молдови такий підхід не дає. По-друге, воно навіть не вирішує питання аудиту Молдовагазу, що є однією з точкою зіткнення у суперечках щодо сплати Молдовою боргу. По-третє, створює додаткові ознаки суб'єктності Придністров'я, хоча вона не визнана жодним з міжнародних акторів.

Суперечливими також є ініціативи Придністровської сторони щодо задіяння фірми-прокладки, яка прагне забезпечити постачання газу через прикордонні пункти на Придністровському відтинку українсько-молдовського кордону (наразі точкою входу до Молдови я Олексіївка) у північній частині українсько-молдовського кордону, що контролюється Україною та Республікою Молдова. Зміна точки входу нестиме безпекові ризики та створюватиме широке поле для провокацій та диверсій і, відтак, є неприпустимою.

Не вирішальний, проте значний вплив на ситуацію безпосередньо у Придністров'ї зберігає холдинг «Шериф», який був створений Віктором Гушаном та Іллею Казмали. Холдинг володіє мережею супермаркетів, автозаправок, пекарень, мережею супермаркетів, великим текстильним підприємством Tirotex, а також мобільним оператором, медіа та лікєро-горілочним виробництвом KVINT. Стверджують, що Шериф володіє 60% економіки регіону. До речі, примітно, що власники холдингу володіють не лише майном у Придністров'ї, але й мають бізнес та нерухомість у ЄС

та навіть Україні (37% українського оператора Інтертелеком належать Віктору Гушану, а ще 49% Odinaco Ltd – кіпрській компанії, бенефіціаром якої, високоймовірно, також є власники «Шерифа»).

Ілля Казмали ще у 2012 році мінімізував свою участь в управлінні бізнесом, склав мандат депутата т.зв. парламенту Придністров'я та виїхав з регіону. Натомість Віктор Гушан та його син Євгеній Гушан залишаються помітними фігурами у Придністровському політикумі. У період правління т.зв. президента ПМР Ігоря Смірнова позиції «Шерифа» були домінуючими. Згодом, за правління Євгенія Шевчука, який більшою мірою покладався суто на РФ позиції засновників «Шерифа» похитнулися, проте згодом, з приходом до влади Вадима Красносельського «Шериф» не лише відновив, але й посилив свій вплив на владну вертикаль у Придністров'ї, а экс-лідер Шевчук був змушений покинути регіон, бо йому загрожував арешт.

Власники холдингу «Шериф» завжди намагалися уникати конфліктних ситуацій з російською стороною, але разом з тим гарантувати забезпечення власних інтересів у регіоні. «Шериф» має політичний вплив у Придністров'ї завдяки впливу на правлячу партію «Обновленіє», а також підтримував т.зв. «президентську кампанію» нинішнього очільника Придністровського регіону Вадима Красносельського. Син співзасновника холдингу «Шериф» Євгеній Гушан має депутатський мандат у т.зв. парламенті Придністров'я.

Беручи до уваги бізнес-інтереси холдингу «Шериф» найбільш прийнятним для них сценарієм було б збереження статус-кво у Придністров'ї. Політична та безпекова турбулентність, увага міжнародної спільноти до Придністров'я заважає бізнесу холдингу, що подекуди побудований на сірих схемах. Російський напад на Україну та санкції застосовані до Росії вже створюють проблеми для бізнес-структур Придністров'я. Зокрема, окремі молдовські оглядачі вважають, що санкції застосовані проти СберБанку Росії негативно позначилась на діяльності т.зв. Придністровського республіканського банку, а відтак і Придністровських експортерів, до числа яких належить і «Шериф».

Можна припустити, що саме бажання «Шерифом» зберегти свій вплив і уникнути втягування регіону у конфлікт спричинило неоднозначну ситуацію у Придністров'ї на початку повномасштабного російського вторгнення до України. Тоді у квітні у Придністров'ї невідомі начебто атакували т.зв. міністерство безпеки з гранатомету, а також вчинили ще ряд дій (підбив радіовежі та стрілянину поряд з військовою частиною), які Придністровська влада кваліфікувала як «терористичні атаки». Спершу лідер Придністров'я Вадим Красносельський оголосив 15-денну тривогу із введенням антитерористичних заходів безпеки, як-от встановлення блокпостів на

в'їздах до міст. Щоправда вже в травні влада невизнаного Придністров'я знизилася рівень терористичної загрози із червоного до жовтого кольору. І хоча ще у травні так званий міністр закордонних справ регіону Віталій Ігнат'єв заявляв, що інцидент зі скидання вибухових пристроїв із безпілотної літачки на територію об'єкту російського миротворчого контингенту є справою рук України, вже у липні Вадим Красносельський заявив, що стосовно так званих квітневих терактів ведеться розслідування. За його словами, за окремими фактами знайшли виконавців і замовників: «в одному випадку явно прослідковується український слід, а в іншому – молдовський». Загалом же, справу було «спущено на гальмах» і не можна виключати, що цьому сприяло керівництво «Шерифа».

Свою роль зіграло й те, що населення Придністров'я, яке також нерідко заробляло на контрабандних схемах, в цілому не зацікавлене у втягуванні у конфлікт і боїться такого сценарію. Лише трохи більше ніж десята частина населення підтримала рішення влади про участь у конфлікті проти України або Правобережної Молдови. Ще менша кількість населення була б готова воювати з Молдовою чи Україною.

Попри те, що населення не готове до військових дій, а бізнес та пов'язані з ним політики, які прагнуть уникнути прямих чи вторинних санкцій зберігаючи статус-кво, інтереси загалом та бізнес гравців вступають в конфлікт з інтересами Москви. Перебування у регіоні Оперативної групи російських військ (ОГРВ) забезпечує важелі прямого впливу Москви на регіон і створює загрозу його використання в якості чергового плацдарму проти України.

Чисельність військ складає від 1500 до 1700 військовослужбовців, чиє основне завдання – охорона складу з боєприпасами у селищі Ковбасна. Попри те, що заборона на транзит російських військовослужбовців територією України призвела до складнощів із ротацією (передусім це позначилось на якісних характеристиках офіцерського складу) це було компенсовано набором до лав військовослужбовців жителів Придністров'я, що мають російське громадянство. Хоча загалом такий контингент видається малим і малокваліфікованим, у його розпорядженні є легкі броньовані автомобілі, декілька танків Т-64, «Гради». А відтак, ризик застосування ОГРВ у російській навалі проти України відволікає ЗСУ від основних напрямів роботи, а також утворює додаткові важелі тиску на Республіку Молдова. До того ж, беручи пряму залежність від Москви низки Придністровських «силовиків» не можна виключати, що вони надаватимуть кадрове сприяння ОГРВ силами власне армії та силових структур Придністров'я.

Висновки

Загалом можна припустити, що ситуація у Придністровському регіоні може розвиватися за кількома сценаріями:

1) Збереження статус-кво: такий сценарій найбільшою мірою влаштував би ключових акторів у Придністровському регіоні. Поєднання проросійської риторики та, при цьому, відсутність кроків на підтримку позицій Росії, допомогло б холдингу «Шериф» втримати свої позиції, а т.зв. президенту Красносельському зберегти свою популярність у виборців Придністров'я. На заваді такому сценарію – бажання Росії задіяти усі можливі майданчики для створення перешкод українському контр-наступу, в тому числі, шляхом відволікання уваги ЗСУ. Його вірогідність також підважується тим, що статус-кво вже фактично змінився і відновити його на тлі російської навали в Україні навряд чи можливо. Разом з тим, у нинішніх обставинах повернення до статус-кво видається прийнятним.

2) Білоруський сценарій: коли, незважаючи на опір місцевих еліт, Придністров'я буде змушене надавати російському керівництву підтримку, виступатиме плацдармом для підготовки російських ДРГ. Такий сценарій також не виключає атак з боку Придністров'я у випадку, якщо ЗСУ будуть послаблені на Півдні України.

3) Відновлення переговорного процесу та зміна переговорного формату: коли на тлі посилення успіхів ЗСУ на Півдні України та за посилення міжнародної підтримки Молдови буде актуалізовано питання поновлення переговорного процесу з врегулювання Придністровського конфлікту, США та ЄС здобудуть статус повноцінних учасників формату 5+2 (наразі вони є спостерігачами у форматі), а Росія як держава-агресор буде позбавлена або обмежена у своєму статусі гаранта переговорного процесу. Такий сценарій може розглядатися як актуальний у середньо-та довгостроковій перспективі, за умови збереження позитивної динаміки українського контр-наступу та подальшого послаблення російських позицій.

4) Відновлення контролю за Придністров'ям Молдовою: такий сценарій, коли зусиллями Молдови та її партнерів, у тому числі Україною буде забезпечено демілітаризацію Придністров'я та виведення з неї російських військ. Передувати такому сценарію мав би сценарій із відновленням переговорного процесу.

5) Ескалація у Молдові: у випадку втілення такого сценарію Придністров'я і справді може бути використане як плацдарм для підготовки ДРГ і навіть ймовірної атаки, проте не на Україну а на Правобережжя Молдови. Втілення такого сценарію можливе за умови координації російського шкідливого впливу як у Придністров'ї так і у

Гагаузії, а також інтенсифікація використання Росією своїх проксі-груп у Республіці Молдова.

Втілення останнього сценарію видається пріоритетним для Москви, а відтак здійснюються кроки як на розхитування ситуації у Придністров'ї так і на посилення сепаратистських настроїв у Гагауз Єрі.

Нагадаємо, попри сепаратистські настрої у Гагаузії на початку 90-х років минулого сторіччя автономний статус Гагаузії був успішно врегульований. Керівник Гагаузії (башкан) за посадою є членом уряду Молдови та має вплив на призначення керівництва місцевих правоохоронних органів. Проте дедалі частіше уряду Молдови та президентці Маї Санду закидають недостатність автономних прав Гагаузії. Ще у 2013 році після підписання Молдовою Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом у Гагаузії було проведено консультативний референдум, де 96% виборців проголосували за те, що регіон отримає право на самовизначення в разі якщо Молдові загрожуватиме втрата суверенітету (а це тлумачиться досить широко: від входження Молдови до Європейського Союзу до встановлення т.зв. «зовнішнього контролю» – концепту який активно просувається Росією, коли керівництво держав, що прагнуть незалежності від РФ звинувачують у втраті суб'єктності та підпорядкуванні Заходу). Помітним і ризикованим трендом є також наявність координації між Придністров'ям та Гагаузією. Обидва утворення традиційно підтримують тісні зв'язки між собою, в тому числі на рівні «міжпарламентських контактів». Також у медіа-просторі підтримується і посилюється наратив про те, що Придністров'я та Гагаузія є партнерами у збереженні статус-кво для цих утворень (невизнаної незалежності Придністров'я та автономії гагаузького регіону відповідно).

На тлі проблемних переговорів між урядом Республіки Молдова та Газпромом щодо постачань газу, привертають до себе увагу спільні риси Придністровського та Гагаузького керівництва до вирішення «газової проблеми». Ініціативи Придністров'я щодо переходу на прямі договірні відносини з «Газпромом» підтримують в Гагаузії та розглядають як взірць для власних рішень подібного характеру.

Зокрема, напередодні російського вторгнення до України у лютому 2022 року депутати Народних зборів Гагаузії звернулися з листом до президента Росії, заступника глави Адміністрації президента РФ Дмитра Козака, Посла Росії в Молдові Олега Васнецова і голови ради директорів «Газпрому» Олексія Міллера, в якому вони звернулися з проханням надати Гагаузії гуманітарну допомогу окремими поставками природного газу. Ймовірно, крок був зроблений для того, щоб перевірити готовність молдовської влади протистояти такому сценарію.

У разі якщо уряд Молдови не зможе домовитися про прийнятні умови постачання газу із Газпромом та не зможе забезпечити належної альтернативи, сценарії із сепаратним постачанням газу можуть знову актуалізуватися. Понад те, провал переговорів та відповідні проблеми з опаленням взимку можуть призвести до посилення тиску на уряд Наталії Гавріліци та президентку Молдови Маї Санду, які вже нині зіштовхнулися з протестами, які інспірують проросійські сили у Молдові, зокрема – партія «ШОР» Ілана Шора.

У цих умовах Україна зацікавлена у стабільності проєвропейського уряду у Республіці Молдова, його спроможності контролювати ситуацію у Гагаузії, а також у тому, щоб уникнути перетворення Придністров'я у додатковий плацдарм для здійснення терористичних актів проти України.

© Рада зовнішньої політики «Українська Призма»

Автор:
Сергій Герасимчук

Інформація та погляди, викладені в цьому дослідженні, належать авторам і не обов'язково відображають офіційну думку Фонду Конрада Аденауера та Міністерства закордонних справ України.

Рада зовнішньої політики «Українська Призма»
Тел.: +380935788405
Е-пошта: info@prismua.org
<http://prismua.org/>